

УДК 371.13:373.6

Наталія Брюханова, доцент кафедри педагогіки і методики професійного навчання
Української інженерно-педагогічної академії,
м. Харків

КАТЕГОРІЇ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Вимога оновлення змісту підготовки фахівців відповідно до державної стратегії розвитку вищої освіти потребує впровадження нових концепцій та підходів. У статті розглядається сутність знань та вмінь як у загальному, так і суто педагогічному контексті, пропонується встановлення системи педагогічних знань та вмінь викладачів технічних дисциплін шляхом застосування компетентного підходу.

Ключові слова: викладачі технічних дисциплін, педагогічна підготовка, педагогічні знання, педагогічні уміння.

Постановка проблеми. Державна стратегія розвитку вищої освіти для інженерно-педагогічних навчальних закладів, інженерно-педагогічних факультетів та кафедр, які здійснюють підготовку викладачів технічних дисциплін, має певні особливості. Адже життєвою позицією та професійними діями саме цих викладачів визначаються ефективність праці й рівень розвитку загальнолюдських та професійних якостей кваліфікованих робітників, молодших спеціалістів та бакалаврів виробничої сфери.

Отже, в результаті наукових досліджень мають бути отримані та впроваджені такі способи професійної педагогічної підготовки викладачів технічних дисциплін, які задовольнятимуть як системи професійно-технічної й вищої освіти, так і самих викладачів, забезпечуючи їм якість підготовки істинно педагогічну спрямованість, впевненість у своїх силах і конкурентоспроможності, прагнення професійного росту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Інженерно-педагогічна освіта останнім часом привертає все більше уваги науковців (О.А. Абдуліної, К.Ш. Ахіярова, В. Байденко, Н.С. Глуханюк, С.У. Гончаренка, О.М. Железнякова, Е.Ф. Зеєра, О.Е. Коваленко, В.Ф. Кочурові, М.М. Нікітіна, О.В. Морозова, Ю.П. Правдіна, Л.Ф. Спірна, Є.М. Степанова, В. Федосенка, Т. Хлебнікової, М. Цирельчука, Д.В. Чернишевського, М.Г. Чобітка, О. Щербак та ін.), і це дає надію стосовно того, що якість інженерно-педагогічної освіти зростатиме.

Нами у більш ранніх публікаціях [5], [14] та ін. було вказано спосіб удосконалення педагогічної

підготовки викладачів технічних дисциплін, згідно з яким сформованого компетентного фахівця відрізняє наявність у нього таких компетенцій, як методологічна, проектувальна, креативна (творча), комунікативна, менеджерська (організаційна), науково-дослідна. Відповідно, кожна з цих компетенцій забезпечується необхідним рівнем сформованості професійної спрямованості, знань, умінь, навичок, якостей, здібностей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мету статті вбачаємо у вивченні таких категорій, як “знання” та “уміння” з боку змісту, видів, структури, а також визначенні системи педагогічних знань та умінь, які мають бути сформованими під час професійної педагогічної підготовки викладачів технічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Знання та уміння (навички) уособлюють теоретичну й практичну сторони людського пізнання і одне без одного немислимі. Щоб виконати певну діяльність, необхідні уявлення про її умови, вимоги, послідовність, а це – знання. У той же час, виконуючи діяльність, яка містить відмінні властивості порівняно із звичними, мало знайому діяльність, звісно, відбувається процес спостереження закономірностей, вироблення певних уявлень, формування пояснень, а це вже веде до поширення знаннєвої бази суб'єкта діяльності. У результаті, звісно, теоретична база є первинною, але і вона розвивається не тільки за рахунок нової готової інформації, а й шляхом спостереження, узагальнення тощо.

Знання визначаються по-різному – через:

- значення (категорія, що відбиває зв'язок між

КАТЕГОРІЇ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

пізнавальною й практичною діяльністю людини; знання варто розглядати як систему понять про предмети і явища, засвоєні в результаті сприйняття, аналітико-синтетичного мислення, запам'ятовування й практичної діяльності [15, 8]);

- ознаку форми (форма існування й систематизації результатів пізнавальної діяльності людини [4]);

- вид діяльності (специфічна діяльність, знання не можуть бути ні засвоєні, ні збережені поза діями тих, кого навчають [29]);

- результат діяльності (сукупність відомостей у якій-небудь галузі [19]; засвоєні або пізнані індивідом вербальні, символічні або операційні (маніпулятивні) відомості, довільно відтворені індивідом у своєму мовленні або діях [30, 9]; результат пізнання студентом наукових основ, фактів, явищ професійної діяльності, їх зв'язків, властивостей та відношень [10, 8]; факти, відомості, наукові закони, теорії, поняття, системно закріплені у свідомості людини [6, 238]; перевірений практикою результат пізнання дійсності, вірне відображення її в мисленні людини [1, 103], [2]);

- процесуальні характеристики (розуміння, збереження в пам'яті та вміння відтворювати і використовувати факти науки, поняття, правила, закони, теорії [7, 19], [23, 76], [30, 133]);

- зв'язки із умінями та навичками (у сукупності із навичками та умінями забезпечують правильне відбиття в уявленнях та мисленні світу, законів природи та суспільства, взаємовідношень людей, місця особи в суспільстві, її поведінки [27, 176]).

Як видно, у словникових визначеннях знань та визначеннях знань психологами – акцентується увага на процесуальному чи результативному компонентах пізнавальної діяльності, натомість у визначеннях педагогів не тільки вказуються складові знань, а і їхня роль у теоретичній та практичній діяльності людини.

Неодноразове застосування знань, що має позитивний результат, утворює категорію умінь, які вченими визначаються ще більш неоднозначно, а саме як:

- здатність (здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок [9]; здатність людини продуктивно, з належною якістю й у відповідний час виконувати роботу (здійснювати дії з перетворення предмета в продукт) у нових умовах [15, 8]);

- якості особистості (надзвичайно складне структурне сполучення почуттєвих, інтелектуальних, вольових, емоційних якостей

особистості, які формуються й проявляються у свідомому, доцільному, успішному здійсненні системи перцептивних, розумових, мнемічних, вольових, сенсомоторних й ін. дій, що забезпечують досягнення поставленої мети діяльності у змінних умовах її протікання [20, 35]);

- можливість (можливість успішного виконання дій на основі придбаних знань для рішення поставлених завдань відповідно до заданих умов [1], [21]);

- готовність (надбана готовність до практичних дій, що виконуються як знання в дії; для умінь є характерним самостійність і легкість виконання дії [3, 71]);

- практична дія або спосіб виконання дії (освоений суб'єктом спосіб виконання дії, що забезпечується сукупністю придбаних знань і навичок [28]; такі способи дії, які виконуються за активною участю мислення, волі та ін. сторін свідомості, тобто дії, що не стали автоматизованими [11, 68 – 78]; практична дія, що виконується на основі засвоєних знань [22, 143]);

- якісна оцінка дії (успішне виконання дії чи більш складної діяльності з вибором та застосуванням правильних прийомів згідно завдання та з урахуванням необхідних умов [16, 190]; самостійна, свідомо дія для практичного чи теоретичного застосування набутих знань [24, 84]; володіння способами (прийомами, діями) застосування засвоєних знань на практиці [30, 19]);

- сукупність знань та гнучких навичок, що забезпечує можливість виконання певної діяльності чи дії у певних умовах [25, 155].

Навичка – автоматизоване виконання операції, що не вимагає постійного контролю свідомості [30, 19].

При цьому, у науці є точка зору, що спочатку формуються уміння, а потім навички (навичка – доведене до автоматизму уміння [26, 500]). Але так само є думка, що після навичок знову ж таки відбувається формування умінь, але не тих, що демонструють застосування знань на практиці (первинних), а вже тих, що сприяють реалізації здобутих навичок у нестандартних ситуаціях (вторинних). Тобто визнається той факт, що уміння є складним утворенням, яке має не тільки різні види, а й різні рівні прояву стосовно різних рівнів здійснення діяльності (уміння формуються на базі декількох навичок [7, 76], [13, 139]; навички формуються та застосовуються в однакових умовах, а уміння – в нових [15, 8]; уміння передбачають використання здобутих знань та навичок [8], [10], [12, 35], [17, 155], [26, 507]).

КАТЕГОРІЇ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Педагогічна діяльність – соціальна творча діяльність, тому вона не може завершуватися сформованістю навичок, які можуть проявлятися у діях читання, писання, застосування певних засобів навчання чи виховання. Ця діяльність вимагає сформованості системи умінь, які забезпечуватимуть викладачу технічних дисциплін готовність до здійснення професійної педагогічної діяльності, робитимуть його компетентним фахівцем.

Ми вважаємо, що: уміння та навички стосуються тільки дієвого компонента людини, а знання – будь-чого, що відноситься до людини або навколишньої дійсності; знання формуються раніше за уміння та навички, у практичній або теоретичній дії; формування знань у навчанні відбувається на всіх етапах пізнавальної діяльності; знання перевіряються в дії як уміння та навички, тільки за власними критеріями.

Зрозуміло, що ознаки знань взагалі повністю відбивають властивості будь-яких видів знань, зокрема педагогічних. Але педагогічні знання викладачів загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів відрізняють: предмет викладання; контингент учнів (студентів); спрямованість освітньої діяльності навчального закладу і його підпорядкованість; особливості майбутньої професійної діяльності випускників, а звідси – специфічні форми й технології підготовки; вимоги керівництва тощо.

Тому вчені, як правило, виділяють знання враховуючи: досвід поколінь, що передається у межах навчальних предметів; психолого-педагогічні механізми взаємодії викладача із групою учнів (студентів) та кожним з них окремо; освітню політику держави та світу; галузь господарської діяльності майбутніх фахівців; культурні надбання людства. Прикладом цих висновків є системи знань педагога (Н.В. Кузьміна, М.В. Кухарев, Є.С. Рапацевич), педагогічні знання інженера-педагога (І.Б. Васильєв, Наказ Міністерства освіти України від 20 серпня 1993 р. № 10 та доповнення до нього від 1 грудня 1998 р. № 419 Про затвердження типового положення про атестацію педагогічних працівників України).

Узагальнено педагогічні знання можна поділити на ті, що належать до:

- законодавчої та нормативної освітньої бази (суспільний та освітній розвиток);
- предмета вивчення, галузі майбутньої професійної діяльності та, відповідно, документації, яка обумовлює організацію і здійснення навчально-виховного процесу (кваліфікаційна характеристика, навчальні плани та програми тощо);

- педагогіки (механізм підготовки, організації та здійснення навчально-виховного процесу на всіх рівнях);

- психології (індивідуально-психологічні особливості учнів (студентів), оволодіння ними змістом навчальної та майбутньої професійної діяльності);

- анатомо-фізіологічних.

Педагогічна діяльність інженера-педагога представляється як рішення різних, постійно мінливих завдань, якість якого залежить від рівня сформованих професійних вмінь і навичок.

Ряд дослідників (І. Болдирєв, С.І. Кисельгоф та ін.) вважають, що система педагогічних вмінь і навичок повинна бути розвинена у студентів до початку їхньої самостійної роботи в якості інженера-педагога. Інші вчені вважають, що у ВНЗ можна розвинути й сформувані основу педагогічних вмінь і навичок, а індивідуальний стиль діяльності формується протягом 5 – 7 років самостійної роботи. Досвід показує, що мають рацію як перші, так і другі. Справа в тому, яких студентів брати за основу. Одні дуже швидко схоплюють і розвивають педагогічні навички й уміння (про них говорять, “педагог від природи”), іншим для цього потрібен більш тривалий час. Але основи знань, вмінь і навичок, природно, закладаються у ВНЗ.

Види умінь виділяються за різними ознаками, але здебільшого на діяльнісній основі. Тому їх різні групи можуть, так чи інакше, бути зведеними до однакових назв. Види педагогічних умінь:

- за структурними компонентами педагогічної діяльності (конструктивні, організаторські, комунікативні, діагностичні – Н.В. Кузьміна);

- за етапами циклу керування (діагностики, цілепокладання, планування й прогнозування, організації й виконання, контролю й аналізу – Ю.К. Бабанський, М.Ф. Білокур, Л.Ф. Спірін);

- за логікою викладання (проекувати, реалізовувати, здійснювати аналіз результатів – К.Ш. Ахіяров, Ю.П. Правдин);

- за факторним аналізом статичної інформації (процесуальні, гностичні, конструктивні, проектувальні, корегувальні – В.Ф. Кочуров);

- за видами діяльності (уміння організації й керівництва, проведення позакласної виховної роботи, здійснення поліосвітньої роботи серед населення, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду, вирішення завдань самоосвіти – О.А. Абдуліна; гностичні, ідеологічні, дидактичні, організаційно-методичні, комунікативно-режисерські, прогностичні, організаційно-педагогічні – Н.С. Глуханюк, Е.Ф. Зеєр);

КАТЕГОРІЇ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

- за педагогічною майстерністю (гностичні, комунікативні, організаторські, конструктивні – В.А. Сластьонін).

Згідно концепції нашого дослідження виділення професійних педагогічних знань та умінь викладачів технічних дисциплін має відбуватися у відповідності із встановленими компетенціями, як це у вигляді прикладів здійснено за допомогою рис. 1 – 6 [18].

Висновки з даного дослідження і

перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Застосування професійних компетенцій у процесі педагогічної підготовки викладачів технічних дисциплін та виділення у межах кожної з них системи знань та вмінь – частковий результат застосування компетентнісного підходу в освіті. В подальшому відповідно до знань та умінь мають бути визначені професійно необхідні якості та здібності викладацьких кадрів.

Рис. 1. Методологічні знання та уміння викладача технічних дисциплін.

Рис. 2. Проектувальні знання та уміння викладача технічних дисциплін.

КАТЕГОРІЇ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

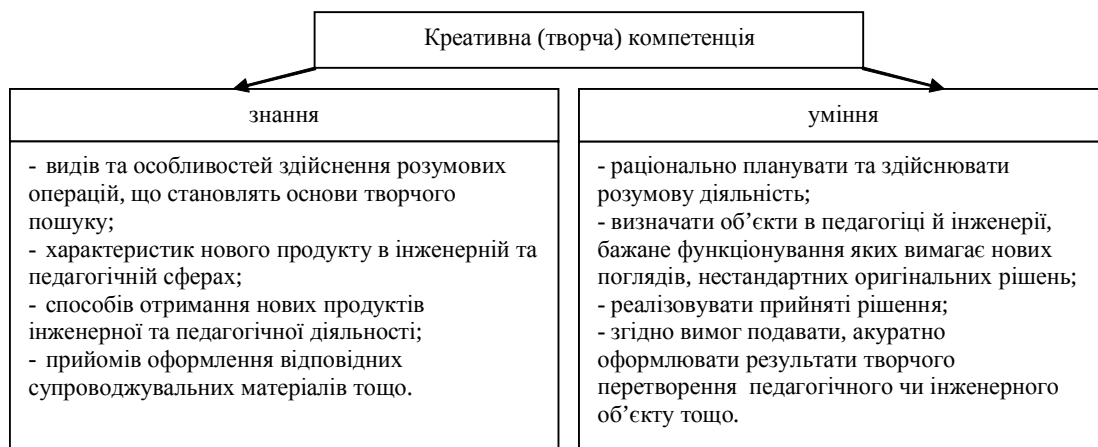

Рис. 3. Креативні знання та уміння викладача технічних дисциплін.

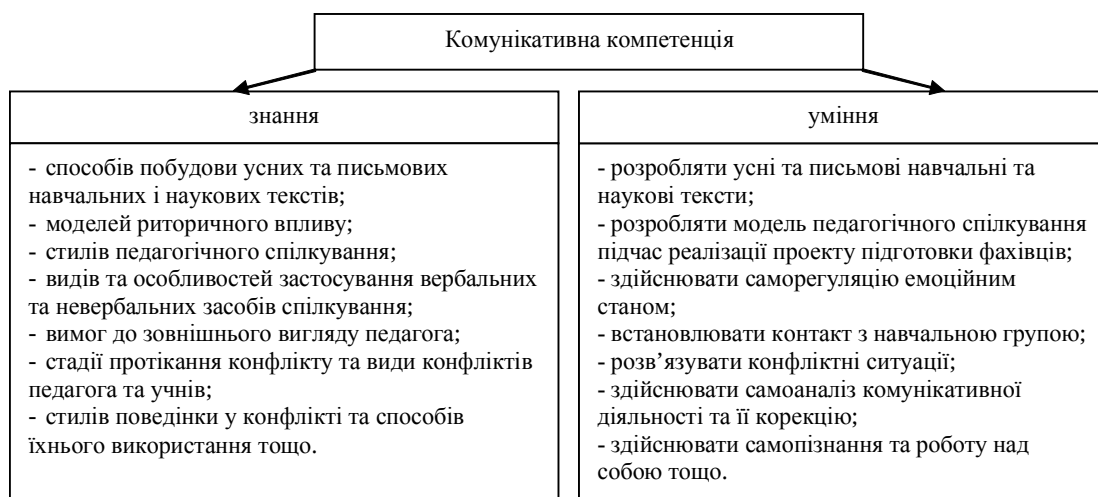

Рис. 4. Комунікативні знання та уміння викладача технічних дисциплін.

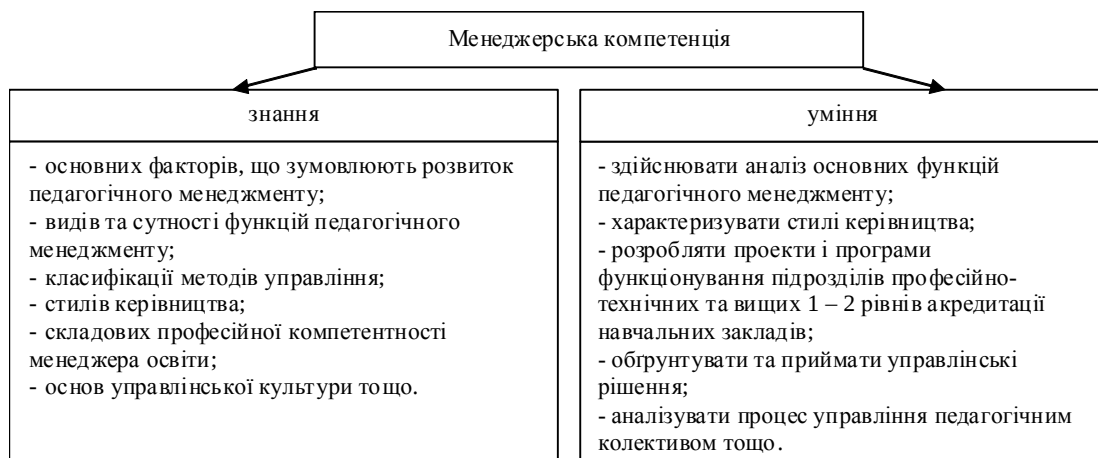

Рис. 5. Менеджерські знання та уміння викладача технічних дисциплін.

КАТЕГОРІЇ ЗНАНЬ ТА УМІНЬ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

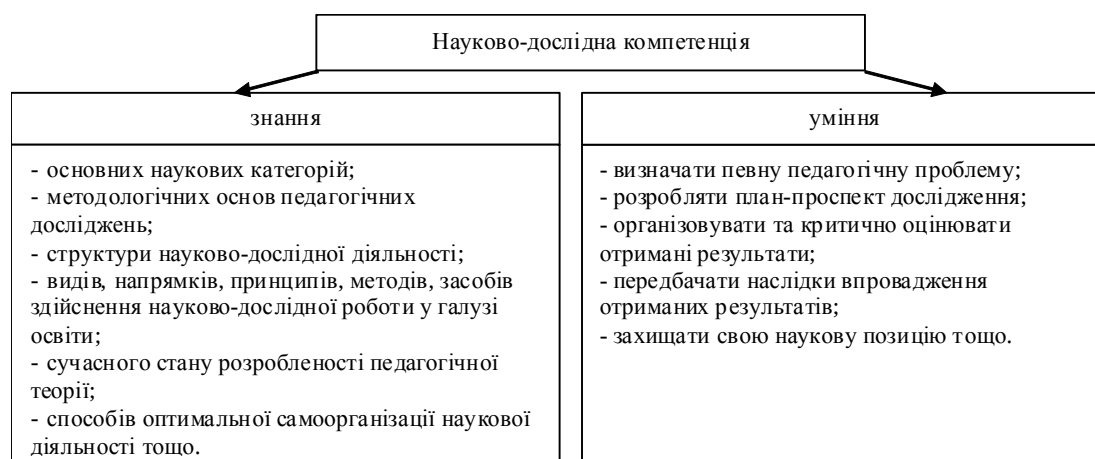

Рис. 6. Науково-дослідні знання та уміння викладача технічних дисциплін.

1. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды // ост. М.Ю. Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.

2. Бабанский Ю.К., Поташиник М.М. Оптимизация педагогического процесса. – К.: Рад. школа, 1983. – 287 с.

3. Блинчевский Ф.П., Коваленко И.Г. Организация и методика производственного обучения: Учебник для индустриально-педагогических техникумов и повышения квалификации мастеров производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1978. – 399 с.

4. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия, 2001. – www.km.ru

5. Брюханова Н.О. Способы усовершенствования змісту педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. – Харків: УПА, 2005, № 11. – С.79-86.

6. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с.

7. Воронов В.В. Педагогіка школи в двух словах: Конспект-пособие для педагогов и учителей. – М., 1997. – 146 с.

8. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии: Пер. с англ. – М., 1976. – 495 с.

9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

10. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы: Учеб. пособие для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.

11. Жулидова Н.А. К вопросу о переносе практических умений // Ученые записки. – Волго-Вятское изд-во, 1967. – Вып. 33. – С. 68 – 78.

12. Зеер Э.Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1988. – 120 с.

13. Ильин Е.П. Умения и навыки: нерешенные вопросы // Вопросы психологии. – М.: Педагогика, 1986, № 2. – С. 138 – 148.

14. Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Мельниченко О.О. Концепція професійно-педагогічної підготовки студентів інженерно-педагогічних спеціальностей // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: Збірник наукових праць. – Харків: УПА, 2005. – № 10. – С. 7 – 20.

15. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: Учеб. пособие – К.: Выща шк., 1990. – 248 с.

16. Левитов Н.Д. Психология: Учебник для преподавателей и мастеров ПТУ. – М.: Высшая школа, 1964. – 256 с.

17. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. – 2-е изд., перераб. – М.: Высш. шк., 1991. – 224 с.

18. О.Е. Коваленко, Н.О. Брюханова, О.О. Мельниченко. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу: Монографія. – Харків: УПА, 2007. – 162 с.

19. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок 57000 слов / Под ред. докт. филол. наук, проф. Н.Ю.Шведовой. – 14-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 1983. – 816 с.

20. Очерки психологии труда оператора. – М.: Наука, 1974. – 308 с.

21. Педагогіка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ В ЗМІСТІ ЗАКАРПАТСЬКОУКРАЇНСЬКИХ БУКВАРІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

22. Педагогика: Учебное пособие для студентов пед. ин-ов. – М.: Просвещение, 1968. – 526 с.
23. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М., Российское педагогическое агентство, 1996. – 604 с.
24. Педагогіка // За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Вища школа, 1986. – 544 с.
25. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий: Учеб. пособие для учеб. заведений профтехобразования. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 1984. – 174 с.
26. Профессиональная педагогика / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: Ассоциация “Профессиональное образование”, 1999. – 512 с.
27. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, М.: ООО “Издательство АСТ”, 2001. – 800 с.
28. Современный словарь по педагогике / Сост. Е.С. Рапацевич – Мн.: “Современное слово”, 2001. – 928 с.
29. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний (психологические основы). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 345 с.
30. Фокин Ю.Г. Определения основных терминов дидактики высшей школы. – М., 1995. – 38 с.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2008

УДК 37.035.3(437.7)(075.2)

Октавія Фізеші, доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ В ЗМІСТІ ЗАКАРПАТСЬКОУКРАЇНСЬКИХ БУКВАРІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлюється педагогічна спадщина відомих закарпатськоукраїнських педагогів О. Духновича, А. Волошина, О. Маркуша щодо питання трудового виховання як необхідного компонента у формуванні цілісної та гармонійно розвиненої особистості. Зокрема, увага акцентується на виховних можливостях першого підручника – букваря, як одного із засобів навчання та виховання особистості молодшого школяра.

Ключові слова: історія педагогіки, буквар, трудове виховання.

Постановка проблеми. Сучасна початкова освіта спрямована на розв’язання актуальних завдань, які забезпечують оновлення її змісту та методів, розвиток творчих здібностей молодшого школяра у різних видах діяльності. У цій надзвичайно складній і довготривалій справі використовується чимало різних засобів впливу на формування особистості. Один з них – навчальна книга, або підручник. Тому, важливим завданням сьогодення є вдосконалення змісту підручників, приведення його у відповідність до мети й завдань виховання, визначених сучасними нормативними документами. Наш науковий інтерес пов’язаний із вивченням, аналізом та узагальненням історико-педагогічних проблем виховання молодших школярів у процесі вивчення букваря. Ми вважаємо, що для наукового розв’язання зазначеної проблеми варто озирнутися на

історичний досвід педагогів і культурно-освітніх діячів другої половини ХІХ – початку ХХ ст., які внесли вагомий доробок у розвиток української педагогічної науки. Звернення до першоджерел, в яких відображено надбання й традиції національної системи виховання в минулому, допоможе осмислити сучасність, віднайти провідні напрями подальшого розвитку української педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні напрями виховання на сучасному етапі з різних точок зору й методологічних засад досліджували такі авторитетні науковці, як Л. Артемова, А. Богуш, О. Вишневський, А. Вихрущ, Я. Войтенко, П. Ігнатенко, Н. Косарева, В. Поплужний, О. Проскура, В. Скуратівський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін. Оскільки визнаним засобом реалізації чинників виховання є зміст шкільного підручника, зазначимо, що низка досліджень дидактів та